

**УНИВЕРЗИТЕТ „ СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ –
БИТОЛА
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ – КИЧЕВО, ДИСПЕРЗИРАНИ
СТУДИИ – БИТОЛА**

Назив на студиската програма

Трет циклус на студии – Меѓународно право и меѓународна политика

**ПОЛИТИКАТА НА ПРОШИРУВАЊЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ВО ОДНОС
НА ДРЖАВИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН: ПОЛИТИЧКИ,
ГЕОСТРАТЕГИСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРЕДИЗВИЦИ
докторски проект**

м-р Зоран Ристески

Правен факултет – Кичево, Дисперзирани студии Битола, Универзитет „Св.Климент
Охридски“ – Битола, Република Северна Македонија,
risteski_zoran@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7169-0466>

проф. д-р Младен Карацоски,

Правен факултет - Кичево, Дисперзирани студии Битола, Универзитет „Св.Климент
Охридски“ – Битола, Република Северна Македонија,
mladen.karadzovski@uklo.edu.mk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1942-1804>

Кандидат:
м-р Зоран Ристески
број на индекс 19-III/Б

Ментор:
проф. д-р Младен Карацоски

СОДРЖИНА

1. Апстракт.....	3
2. Вовед.....	4-11
3. Преглед на литература/Поширок истражувачки контекст.....	12
4. Методи и материјали.....	13
5. Анализа, резултати и дискусија.....	14
6. Заклучок.....	15
7. Благодарност.....	15
8. Користена литература.....	16-18

Апстракт

Со дефинирање на истражувачките проблеми и прашања во трудот, преку квантитативни и квалитативни методи, истражувањето има за цел да обезбеди сеопфатно разбирање за влијанието на преговорите со ЕУ врз стабилните институции, решавањето спорови и развојот на заедничкиот европски идентитет. Избраните методи се дизајнирани да ја доловат сложеноста на темата и да обезбедат увид и во сеопфатните трендови и во специфичните нијанси на искуствата на одделни држави. Прашањата што ова истражување треба да ги одговори се следните: 1. Како преговорите со ЕУ влијаат врз еволуцијата на националните институции? 2. До која мера билатералните спорови се решаваат преку преговорите со ЕУ? 3. На кои начини преговорите со ЕУ придонесуваат за формирање заеднички европски идентитет? 4. Кои предизвици и можности се појавуваат за време на преговорите со ЕУ во контекст на стабилни институции, билатерално разрешување спорови и формирање идентитет?

Општата цел на истражувањето е сеопфатно да се истражи и да се анализира влијанието на преговорите со Европската Унија врз земјите учеснички во однос на стабилни институции, билатерално решавање спорови и формирање заеднички европски идентитет. Ова истражување се обидува да обезбеди нијансирано разбирање за сложената динамика вклучена во преговорите со ЕУ и нивните последователни ефекти врз политичките, економските и културните димензии на нациите учеснички.

Намерата е да се спроведе сеопфатна и методолошки разновидна истражувачка студија која не само што придонесува за академското знаење, туку има и практични импликации за креаторите на политиките, го подобрува разбирањето на јавноста и додава вредни перспективи на поширокиот дискурс за регионална соработка и интеграција.

Клучни зборови: **проширување на ЕУ, Западен Балкан, политика, геостратегија, институции, преговори**

1. Вовед

Европската Унија (ЕУ) силно ја поддржува европската перспектива на државите од Западен Балкан. Јасната перспектива за пристапување на овие држави е критична за стабилноста на регионот, а проширувањето останува важен приоритет за ЕУ. Процесот на пристапување треба да продолжи со енергичност и прецизност, со јасни и строги услови базирани на стандардите за сите процеси на проширување. Особено внимание треба да се посвети на принципите во процесот на пристапување и потребата за проширување на земјите, со фокус на реформите во областа на владеењето на правото, основните права, демократските институции, економскиот развој и конкурентноста. Државите од Западен Балкан треба да организираат стратегија за преговарање на инклузивен и транспарентен начин, вклучувајќи ги и владата и опозицијата. Желбата и подготвеноста за реформи во регионот се присутни, но успехот зависи од ефективностa на државните институции и принципиелноста во управувањето. Државите од Западен Балкан, вклучително и Република Македонија, треба да направат процена на влијанието на регулативите, вклучувајќи ги сите заинтересирани страни, за да се идентификуваат ризиците за приспособување. Специфичен пат за преговорите со временски рок и реални задолженија може да ги поттикне земјите на Западен Балкан да ги спроведат реформите побрзо. Формирањето национални совети за европска интеграција и вклучувањето на парламентите во процесот се дополнителни чекори што би го направиле процесот потранспарентен за јавноста и би ги засилиле институциите во земјите на регионот. Проширувањето на Европската Унија кон Западен Балкан претставува политички, геостратежиски и институционален предизвик, особено за нас. Клучните моменти во овој процес се поврзани со исполнување на строгите услови и стандарди поставени од Европската Унија. Воведувањето реформи во области како што се: владеење на правото, основни права, демократски институции и економски развој играат критична улога во оценувањето на напредокот на земјите во преговарачкиот процес. Решавањето отворени билатерални спорови и добрососедските односи се уште две клучни области што би можеле да влијаат на процесот на пристапување. Позитивните аспекти од отворањето на преговорите со ЕУ вклучуваат добивање финансиска помош, стимулирање економскиот раст и отворање пат кон поголема политичка и економска стабилност. Сепак, може да се појават и одредени пречки, вклучувајќи ги предизвиците на приведување во согласност со стандардите, потребата за внатрешни реформи и можни проблеми во билатералните односи. Според, Цуцулоска, не изостануваат и мислењата кои го бранат проширувањето на опсегот на примена на правото на добра администрација на националните власти кога го спроведуваат правото на ЕУ. Овој аргумент се заснова на фактот дека, според принципот на индиректно извршување, постојат многу прашања што институциите на заедницата им ги доделуваат на националните администрации поради нивното децентрализирано управување, а како резултат на тоа администрациите на земјите-членки ги применуваат правото на ЕУ на дневна основа (Фереиро 2015, 146). Тие ставови водат кон отфрлање на тезата дека одредбите кои се однесуваат на правото на добра администрација на Повелбата претставуваат исклучок од општата одредба содржана во член 51.1, иако членот 41 не ги споменува земјите-членки и нивната обврска да го гарантираат правото на добра администрација. (Cuculoska, 2018).

Од стратeжиска перспектива, преговарањата за пристап кон ЕУ се значајна шанса за земјите од Западен Балкан да се интегрираат во поширокиот европски контекст. Стратегиите и активностите што ги претставува Европската комисија се насочени кон обезбедување стабилност и просперитет во регионот, што воедно значи и

засилување на влијанието и присуството на ЕУ на Западен Балкан. Овие стратегии вклучуваат многу аспекти, како што: се политичките и економските реформи, поддршка за развој на инфраструктура, иницијативи за изградба на добрососедски односи и решавање билатерални спорови. Документите што ги објавува Европската комисија содржат детални информации и стратегии што се однесуваат на секоја од државите во процесот на пристапување. Процесот на проширување има голема важност и за самата Европска Унија, бидејќи влијае на геополитичката и економската динамика во регионот. За Западен Балкан тоа е прилика за долгорочен развој, демократска стабилност и подобрување на условите на живот за граѓаните. Политичките, геостратежиските и институционалните предизвици што ги опфаќа процесот на проширување на Западен Балкан се дефинирани во контекстот на барањето на државите во регионот да ги исполнат стандардите и критериумите поставени од Европската Унија. Процесот треба да им помогне на овие земји да се интегрираат во европските структури и да ги присвојат европските вредности. Политичките предизвици вклучуваат изградба на стабилни политички институции, унапредување на владеењето на правото и борба против корупцијата. Геостратежиските предизвици се поврзани со регионалната соработка и изградбата на добрососедски односи, вклучувајќи го и решавањето на отворените билатерални спорови, што често може да биде долг и комплексен процес. Исто така, геостратежиските предизвици ги вклучуваат релациите на Европската Унија со Русија, со Кина и со Соединетите Американски Држави, како и со други држави- регионални сили. Институционалните предизвици вклучуваат потреба за јакнење на капацитетите на државните институции, подобрување на ефикасноста и транспарентноста на јавната администрација, како и изградба на механизми за воведување и следење на реформите. Отпочнувањето на преговорите со Европската Унија за Македонија и регионот би значело воведување конкретни и стандардизирани задачи, што би го поддржало нивниот напредок кон членството. Со пристапувањето земјите во регионот ќе добијат пристап до финансиска помош и инвестиции од ЕУ, што може да стимулира економски раст и развој. Истовремено, тие ќе мора да се справуваат со предизвиците на приспособување на своите системи и структури според европските стандарди. Политичкиот аспект во преговорите ќе биде критичен, бидејќи земјите треба да покажат решителност за реформи, демократска зрелост и способност за решавање конфликти. Геостратежиските предизвици бараат добрососедски односи и соработка во регионот, што може да биде дополнителен предизвик. Од аспект на Европската Унија, пак, геостратежиските предизвици се однесуваат на позиционираноста на Унијата како ентитет *sui generis* во поглед на глобалните сили Русија, Кина и САД, но и на други држави што се регионални сили и што имаат и глобално влијание врз многу процеси, вклучувајќи го и процесот на проширување на Европската Унија, директно или индиректно. Во тој контекст се препознаваат кинеските инвестиции во регионот, но и влијанието на Русија кај северниот сосед Република Србија, итн. Во целост, процесот на проширување има значајно влијание врз политичката, економската и социјалната динамика на Западен Балкан. Тоа не е само влез во европското друштво, туку е и процес на трансформација и модернизација на државите, со цел подобрување на квалитетот на живот за нивните граѓани. Во теоретската рамка на проширувањето на Западен Балкан, аспектите на политички, гео-стратегиски и институционални предизвици може да се истражуваат подетално. Политичките предизвици вклучуваат потреба за формирање и утврдување стабилни политички институции, што изнудува потреба на демократски механизми и владеење на правото. Способноста за справувањето со корупцијата и градењето отворени и одговорни управувачки структури се централни аспекти. Геостратежиските предизвици се поврзани со

регионалната соработка и добрососедските односи, како и со односите на Европската Унија со големите сили. Решавањето билатерални спорови и способноста за изградба на доверба во регионот се клучни елементи што влијаат на напредокот кон членство во ЕУ. Институционалните предизвици вклучуваат подобрување на ефикасноста и транспарентноста на јавната администрација, како и јакнење на капацитетите за воведување и следење на реформите. Овие аспекти вмрежени креираат потреба за интеграција на европските стандарди во домашните институции. Отпочнувањето на преговорите со Европската Унија би значело конкретни ангажмани и стандардизирани задачи за државите од Западен Балкан. Процесот би ги поттикнал земјите да ги спроведуваат реформите, со цел да ги приспособат со европските стандарди. Истовремено, земјите би имале пристап до финансиска помош и инвестиции што би ги поддржале во нивните напори за развој. Преговорите со Европската Унија би ја активирале динамиката на реформите и интеграцијата, придонесувајќи кон стабилност и развој во Западен Балкан. За подобрување на можностите за успешно членство, државите во регионот треба да се ангажираат во активна соработка и да ја поддржуваат амбициозната регионална агенда. Така, процесот на проширување станува партнерство што ја подобрува стабилноста, безбедноста и развојот на Западен Балкан. Оттука, поддршката на Европската Унија кон европската перспектива на државите од Западен Балкан останува најбитен интерес, а процесот на пристапување претставува критичен момент за стабилноста и развојот на целиот регион. Посветени на спроведување на неопходните реформи под ригорозни европски стандарди, земјите на Западен Балкан можат да го остварат својот пат кон членство во Европската Унија. Преговорите со ЕУ претставуваат шанса за градење стабилни институции, решавање билатерални спорови и подобрување на животот на граѓаните. Важно е сите актери – држави да продолжат со посветеност кон идеалите на единство и соработка. Членството во Европската Унија не само што им дава на земјите од Западен Балкан можност за интеграција, туку и го обликува заедничкиот европски идентитет. Ваквата визија заедно со заедничките напори ќе се стремат кон стабилна и просперитетна заедница, готова да ги прифати предизвиците и да креира подобра иднина за генерациите што полека и сигурно доаѓаат. Исто така, според Цуцулоска, првиот чекор во примената на членот 41 од Повелбата ќе биде да се постигне и гарантира целосно почитување на правата прокламирани во овој член во административните процедури што ги спроведува европската администрација при директна примена на правото на ЕУ, оставајќи го како отворена врата за идно усогласување на административните процедурални правила на земјите-членки кога тие го спроведуваат правото на ЕУ. (Cuculoska, 2018).

Политичките, геостратежиските и институционалните предизвици што ги опфаќа процесот на проширување на Западен Балкан се дефинирани во контекстот на барањето на државите во регионот да ги исполнат стандардите и критериумите поставени од Европската Унија. Процесот треба да ги вовлече овие земји во интеграција и соработка со европските структури и вредности. Политичките предизвици обединуваат изградба на стабилни политички институции, унапредување на владеењето на правото и борба против корупцијата. Геостратежиските предизвици се поврзани со регионалната соработка и изградбата на добрососедски односи, вклучувајќи го и решавањето отворени билатерални спорови, што често може да биде долг и комплексен процес. Институционалните предизвици вклучуваат потреба за јакнење на капацитетите на државните институции, конвергенција со принципите и начелата на Европскиот административен простор (ЕАП), како и имплементација на континуирани и системски процеси на реформирање и приспособување.

Преговорите со Европската Унија (ЕУ) на земјите од Западен Балкан нудат единствена и непроценлива можност за земјите кандидатки да поттикнат стабилни институции, да ги решаваат билатералните спорови и да придонесат за развој на заеднички европски идентитет. Сложениот процес на преговарање со ЕУ не само што им овозможува на земјите од Западен Балкан да воспостават стабилни структури на управување, туку обезбедува и платформа за решавање на долготрајните спорови и градење заеднички вредности што придонесуваат за обединета европска заедница. Според Караџоски, Илиќ и Адамчук, членството во Европската Унија обезбедува многу придобивки, но и обврски и обврски. Поради оваа причина, корисно е да се изгради систем на прецизни и континуирани информации за сите слоеви и структури на граѓанството во Република Северна Македонија за да се подигне свеста кај граѓаните и да се постигне консензус за целите и насоките на евроинтеграциски активности. (Karadzowski, Ilik, and Adamczyk, 2019).

Овој докторски проект ќе истражува како преговорите со ЕУ служат како трансформативно средство за стабилност, решавање конфликти и формирање идентитет.

1. Градење стабилни институции

А) Преговорите со ЕУ бараат усогласување со нејзините правни и регулаторни стандарди. Овој процес би можел да се разбере како процес на охрабрување земјите од Западен Балкан да ги подобрат своите домашни институции за да ги исполнат критериумите на ЕУ, поттикнувајќи ја стабилноста и предвидливоста во управувањето. Тоа би се постигнало преку усогласување на правните и на регулаторните рамки.

Б) Зајакнување на економската стабилност: преговорите со ЕУ често вклучуваат договори за економска соработка што придонесуваат за финансиската стабилност. Конвергенцијата на економските политики обезбедува еднакви услови за игра, намалувајќи ги неизвесностите и промовирајќи долгорочен економски раст и просперитет.

В) Промовирање демократски вредности: учеството во преговорите со ЕУ често бара придржување до демократските принципи. Оваа заложба не само што ги зајакнува внатрешните демократски институции туку и негува култура на транспарентност, отчетност и инклузивност.

2. Решавање билатерални спорови

А) Механизми за посредување и решавање конфликти: преговорите со ЕУ обезбедуваат структурирана платформа за решавање на билатералните спорови меѓу земјите членки или земјите аспиранти. Акцентот на дијалогот и компромисот поттикнува дипломатски решенија, придонесувајќи за регионалната стабилност.

Б) Заеднички безбедносни и одбранбени политики: колаборативните безбедносни и одбранбени политики за кои се преговара со ЕУ може да ги ублажат тензиите меѓу нациите. Со создавање заедничко разбирање за безбедносните предизвици, земјите учеснички може да изградат доверба и да ја намалат веројатноста за конфликти.

В) Културна размена и разбирање: преговорите вклучуваат културни размени што поттикнуваат меѓусебно разбирање меѓу народите. Оваа зголемена културна свест придонесува за спречување конфликти преку рушење на стереотипите и промовирање толеранција.

3. Обликување заеднички европски идентитет

А) Културна интеграција и солидарност: вклучувањето во преговорите со ЕУ ја олеснува културната интеграција додека нациите работат кон заеднички збир на вредности и цели. Оваа заедничка посветеност придонесува за развој на заеднички европски идентитет.

Б) Образовни и социјални програми: преговорите со ЕУ често вклучуваат иницијативи што промовираат образовни и социјални програми. Овие програми не само што го подобруваат меѓукултурното разбирање туку придонесуваат и за формирање европски идентитет преку негување чувство на припадност.

В) Соработка во одговорот на кризи: соочувањето и надминувањето на заедничките предизвици, како што се економски падови или здравствени кризи, за време на преговорите може да создаде чувство на солидарност. Колаборативните напори за одговор на кризи градат заеднички наратив и идентитет меѓу земјите учеснички.

Разни релевантните теории, концепти и перспективи што го водат разбирањето на односите и динамиката вклучени во преговорите со ЕУ се следните: институционална теорија; теориите за решавање на конфликти; теориите за интеграција; теориите за формирање идентитет; теорија за демократскиот мир; институционално учење и адаптација и други соодветни теории. Според Караџоски, Илиќ и Адамчук, реализацијата на овие цели ќе значи: Граѓаните ќе ги разберат пристапните прашања и ќе бидат подготвени да го искористат своето право на глас на иден референдум за пристапување и дека земјите-членки на ЕУ ќе имаат разбирање за Република Северна Македонија и нејзините вредности и ќе ја поддржат фазата на пристапување во ЕУ (Секретаријат за европски прашања 2007, 10 - 12). (Karadzowski, Plik, and Adamczyk, 2019).

Општата цел на истражувањето е сеопфатно да се истражи и да се анализира влијанието на преговорите со Европската Унија врз земјите учеснички во однос на стабилни институции, билатерално решавање спорови и формирање заеднички европски идентитет. Ова истражување се обидува да обезбеди нијансирано разбирање за сложената динамика вклучена во преговорите со ЕУ и нивните последователни ефекти врз политичките, економските и културните димензии на нациите учеснички. Според Караџоски, Илиќ и Адамчук, еден од најдобрите начини за приближување на евроинтегративниот процес кон Македонските граѓани не е само чиста дистрибуција на информациите туку и на објаснување, елаборација и избор на најсоодветните информации кои се релевантни за конкретните целни групи. Значи, прецизни, точни и „филтрирани“ информации треба биде крајна дестинација за различни „категории на јавноста“ доколку сакаме процесот на интеграцијата кон Европската Унија да биде целосно разбрана. (Karadzowski, Plik, and Adamczyk, 2019).

Специфични цели:

1. Да се истражи еволуцијата на институционалните структури: како преговорите со ЕУ влијаат на промените во националните институции, вклучувајќи ги структурите на управување, правните рамки и економските политики; да се процени еволуцијата на овие институции со текот на времето и нивната стабилност во контекст на преговорите со ЕУ;
2. Да се оцени ефикасноста на билатералните механизми за решавање спорови: процена на улогата на преговорите со ЕУ како механизам за решавање и решавање на билатералните спорови меѓу земјите учеснички;
3. Да се анализира обликувањето на заедничкиот европски идентитет: истражување на влијанието на преговорите со ЕУ врз развојот на заедничкиот европски идентитет; да се анализираат културните, социјалните и политичките фактори што придонесуваат за формирање на овој идентитет и улогата на заедничките иницијативи и културните размени;
4. Да се идентификуваат предизвиците и можностите во преговорите со ЕУ: идентификување и анализирање на предизвиците со кои се соочуваат земјите учеснички за време на преговорите со ЕУ во доменот на стабилните институции, решавањето спорови и формирањето идентитет; истражување на можностите и

позитивните резултати што произлегуваат од успешните преговори, придонесувајќи за позитивно разбирање на преговарачкиот процес;

5. Да се спроведе компаративна анализа на резултатите од преговорите: компаративна анализа на искуствата на различните нации во преговорите со ЕУ; да се разгледаат варијациите во резултатите од преговорите врз основа на специфични контекстуални фактори, историска заднина и национални приоритети;

6. Да се истражи јавната перцепција и поддршка: како јавноста во земјите учеснички ги гледа резултатите од преговорите со ЕУ; да се процени нивото на јавна поддршка за договорите со преговарање и нивното влијание врз националното единство и кохезија;

7. Да се испита улогата на институциите во спречувањето на конфликти: анализа како стабилните институции кои произлегуваат од преговорите придонесуваат за спречување конфликти и управување со кризи; истражување на улогата на заедничките безбедносни и одбранбени политики во ублажувањето на историските тензии и безбедносните грижи меѓу земјите учеснички.

Преку постигнување на овие конкретни цели, истражувањето има за цел да обезбеди сеопфатна и длабинска анализа на повеќеслојното влијание на преговорите со ЕУ врз стабилните институции, решавањето спорови и развојот на заедничкиот европски идентитет.

Главна хипотеза на истражувањето: преговорите со Европската Унија служат како трансформативен катализатор што позитивно влијае на нациите учеснички во однос на стабилни институции, билатерално решавање спорови и развој на заеднички европски идентитет. Свкупното тврдење претпоставува дека ангажирањето во преговорите со ЕУ значително придонесува за политичките, економските и културните димензии на вклучените нации, поттикнувајќи ја стабилноста, решавањето спорови и промовирањето заедничкиот европски идентитет.

Посебни хипотези:

1. Земјите од Западен Балкан што ќе се вклучат во преговорите со ЕУ ќе доживеат значителна еволуција во нивните институционални структури, вклучително и управувањето, правните рамки и економските политики.

Поединечна хипотеза 1.1. Оваа еволуција ќе доведе до воспоставување постабилни институции усогласени со стандардите и регулативите на ЕУ.

2. Земјите вклучени во преговорите со ЕУ ќе бидат сведоци на поголема ефикасност во решавањето на билатералните спорови, во споредба со оние што не се вклучени во такви преговори.

Поединечна хипотеза 2.1. Преговарачкиот процес ќе дејствува како катализатор за дипломатски решенија, придонесувајќи за регионалната стабилност.

3. Процесот на преговори со ЕУ ќе придонесе за формирање на заеднички европски идентитет меѓу земјите учеснички.

Поединечна хипотеза 3.1. Културните, социјалните и политичките фактори поттикнати од колаборативни иницијативи и културни размени за време на преговорите значително ќе го обликуваат овој заеднички идентитет.

4. Земјите учеснички ќе се соочат со предизвици за време на преговорите со ЕУ во однос на стабилни институции, решавање спорови и формирање идентитет.

Поединечна хипотеза 4.1. Успешните резултати од преговорите ќе покажат корелација со способноста за ефективно навигација пред предизвиците и искористување на можностите.

5. Компаративната анализа на искуствата на различните нации во преговарањето со ЕУ ќе открие варијации во резултатите од преговорите засновани на специфични контекстуални фактори, историска позадина и национални приоритети.

Поединечна хипотеза 5.1. Оваа варијација ќе обезбеди увид во различните влијанија на преговорите врз стабилните институции, решавањето спорови и формирањето идентитет.

6. Резултатите од преговорите со ЕУ ќе влијаат на јавната перцепција во земјите учеснички.

Поединечна хипотеза 6.1. Позитивните перцепции и повисоките нивоа на јавна поддршка за договорите со преговори ќе бидат поврзани со зголеменото национално единство и кохезија.

7. Државите со стабилни институции што произлегуваат од преговорите со ЕУ ќе покажат поголем капацитет за спречување конфликти и управување со кризи.

Поединечна хипотеза 7.1. Заедничките безбедносни и одбранбени политики воспоставени за време на преговорите ќе придонесат за ублажување на историските тензии и безбедносните грижи.

Методи што ќе се користат во истражувањето се анализа на содржина, историски метод, компаративен метод, метод на индукција и метод на дедукција, како и метод на аналогија. Методолошки постапки и техники што ќе се користат во функција на истражувањето се (онлајн) анкета и студија на случај.

Со анализа на овие истражувачки прашања преку квантитативни и квалитативни методи, истражувањето има за цел да обезбеди сеопфатно разбирање за влијанието на преговорите со ЕУ врз стабилните институции, решавањето спорови и развојот на заедничкиот европски идентитет. Избраните методи се дизајнирани да ја доловат сложеноста на темата и да обезбедат увид и во сеопфатните трендови и во специфичните нијанси на искуствата на поединечните држави.

Прашањата што ова истражување треба да ги одговори се следните:

ИП 1.1. Како преговорите со ЕУ влијаат врз еволуцијата на националните институции?

ИП 2.1. До која мера билатералните спорови се решаваат преку преговорите со ЕУ?

ИП 3.1. На кои начини преговорите со ЕУ придонесуваат за формирање заеднички европски идентитет?

ИП 4.1. Кои предизвици и можности се појавуваат за време на преговорите со ЕУ во контекст на стабилни институции, билатерално разрешување спорови и формирање идентитет?

Интенцијата на ова истражување е систематски да го истражи и да го анализира повеќеслојното влијание на ангажманите со Европската Унија врз државите кандидатки – Западен Балкан. Надоврзувајќи се на формулираните главни и посебни хипотези, истражувањето има за цел да придонесе вредни сознанија и знаења за неколку клучни области: Академски придонес: истражувањето има намера да придонесе за академско разбирање на трансформативната улога на преговорите со ЕУ во формирањето стабилни институции, решавањето на билатералните спорови и негувањето на заедничкиот европски идентитет. Со примена на комбинација на методи како што се студии на случај, компаративна анализа и анализа на содржината, истражувањето се обидува да обезбеди ригорозно и сеопфатно испитување на темата.

Импликации од политиката: наодите од истражувањето се наменети да имаат практични импликации за креаторите на политиките и владините службеници вклучени во преговорите со ЕУ. Со идентификување успешни стратегии, предизвици и можности, истражувањето може да ги информира одлуките за политиките поврзани со преговарачките процеси, институционалните реформи и механизмите за решавање конфликти.

Јавната свест и ангажман: преку анкети и интервјуа, истражувањето има за цел да ги измери перцепциите на јавноста и поддршката за преговорите со ЕУ. Оваа информација може да придонесе за зголемена јавна свест и ангажман во

преговарачкиот процес. Разбирањето на чувствата на јавноста е од клучно значење за да се осигура дека договорите со преговарање се усогласуваат со преференциите и вредностите на граѓаните.

Компаративно разбирање: компонентата за компаративна анализа на истражувањето има за цел да обезбеди нијансирано разбирање за тоа како различните нации ги доживуваат и реагираат на преговорите со ЕУ. Ова знаење е вредно за креаторите на политиките и научниците што сакаат да извлечат увид од различни контексти и да ги приспособат стратегиите на специфичните национални околности.

Придонес кон теоријата: истражувањето има за цел да придонесе кон постоечките теории поврзани со институционални промени, решавање конфликти и формирање идентитет. Со тестирање и рафинирање на овие теории во контекст на преговорите со ЕУ, истражувањето може да ги подобри теоретските рамки што ја објаснуваат динамиката на регионалната соработка и интеграција.

Глобални перспективи: истражувањето има намера да ги расветли глобалните импликации од успешните преговори со ЕУ. Разбирањето како нациите се движат пред предизвиците и можностите во нивниот ангажман со ЕУ може да обезбеди увид во ефективни стратегии за меѓународна соработка и дипломатија надвор од европскиот контекст.

Долгорочна стабилност и единство: на крајот на краиштата, сеопфатната намера на истражувањето е да се истражи дали преговорите со ЕУ придонесуваат за долгорочна стабилност и единство на земјите учеснички. Со адресирање на прашања поврзани со стабилни институции, решавање спорови и формирање идентитет, истражувањето се обидува да обезбеди увид во одржливоста на позитивните влијанија што произлегуваат од преговорите со ЕУ.

Намерата е да се спроведе сеопфатна и методолошки разновидна истражувачка студија која не само што придонесува за академското знаење, туку има и практични импликации за креаторите на политиките, го подобрува разбирањето на јавноста и додава вредни перспективи на поширокиот дискурс за регионална соработка и интеграција.

2. Преглед на литература/Поширок истражувачки контекст

Процесот на проширување на Западен Балкан предизвикува политички, геостратежиски и институционални предизвици, со фокус на искачувањето на стандардите на Европската Унија. Политичките аспекти обединуваат изградба на стабилни институции, подобрување на владеењето на правото и борба против корупцијата. Геостратежиските предизвици се поврзани со регионална соработка и решавање билатерални спорови. Институционалните предизвици вклучуваат јакнење на капацитетите на државните институции и транспарентност на јавната администрација. Започнувањето на преговорите со ЕУ би значело стандардизирани задачи и поддршка за напредок. Пристапот до финансиска помош од ЕУ може да стимулира економски раст и развој во регионот.

И покрај тоа што научно досега не е нотирани интегрален пристап кон анализата на оваа тема, сепак има доста корисни анализи во постојната светска литература кои сегментарно можат прилично да контрибуираат во насока на реализација на замисленото теоретско и емпириско истражување.

Така, според Штефан Лене (2020), промените во институционалниот циклус во рамките на Европската Унија по 2019 година генерирале извесна промена и во перцепцијата на ЕУ како ентитет *sui generis*, во поглед на „употреба на јазикот на силата“ со цел справување со комплексните гео-стратегиски предизвици со кои се соочува Европската Унија во современиот свет.

Според Челзо Аутеда, Паула Гонзалез и Давид Троитино (2022), има неколку елементи кои ја детерминираат „замореноста“ на ЕУ од процесот на проширување, односно: зголемувањето на хетерогеноста во интерните рамки на Европската Унија; тешкотиите во процесот на адопција на стандардите и критериумите од страна на новите држави-членки; драстично изменетата позиција на Европската Унија сега споредено со почетокот на 21-от век; итн.

Додека пак, Матео Бономи, Луиза Кјоди и Ирене Рускони (2023) потенцираат дека гео-стратегиското значење кое произлегува од проширувањето кон Балканот стана појасно по 2022 година, односно дека одредени држави-членки на ЕУ, општо земено, повеќе ја поддржуваат политиката на проширување, имајќи предвид дека политичката нестабилност, миграцијата и економската трансформација во регионот поинаку влијае на нив. Меѓутоа, меѓузависноста меѓу ЕУ и Западот Балканот денес треба да стане појасна во новиот меѓународен контекст, особено во доменот на безбедноста и стабилноста. Поопшто, би било важно да се нагласи како пристапувањето на државите од Западен Балкан може да биде од корист и за ЕУ и за нејзините држави-членки, односно дека стабилноста на Западен Балкан може да има позитивен домино-ефект и врз стабилноста на ЕУ како ентитет *sui generis* во целина, но и на стабилноста на Европа како континент.

3. Методи и материјали

Истражувањето е дефинитивно комбинирано, односно тоа е и квантитативно и квалитативно, имајќи предвид дека анализата се прави врз еден релативно широк спектар на пишани внатрешни, меѓународни билатерални и мултилатерални документи и активности од засегнатите страни во конкретниот случај.

Во истражувањето ќе се користат различни методи: анализа на содржина, историски метод, компаративен метод, метод на индукција и метод на дедукција, како и метод на аналогија. За да се добијат целосни заклучоци, користени ќе бидат (онлајн) анкета и студија на случај како методолошки постапки.

Квантитативните методи ќе бидат применети за анализа на истражувачките прашања, со цел детално разбирање на влијанието на преговорите со ЕУ врз стабилните институции, решавањето спорови и развојот на заедничкиот европски идентитет. Одбрани се методи што го олеснат доловувањето на сложеноста на темата и обезбедуваат увид во трендовите и специфичните аспекти на искуствата на поединечните држави.

Истражувањето се фокусира на следните прашања:

ИП 1.1. Како преговорите со ЕУ влијаат врз еволуцијата на националните институции?

ИП 2.1. До која мера билатералните спорови се решаваат преку преговорите со ЕУ?

ИП 3.1. На кои начини преговорите со ЕУ придонесуваат за формирање заеднички европски идентитет?

ИП 4.1. Кои предизвици и можности се појавуваат за време на преговорите со ЕУ во контекст на стабилни институции, билатерално разрешување спорови и формирање идентитет?

Исто така, во истражувањето опфатената популација ќе биде од регионот на Државите од Западен Балкан – кандидати за пристапување во Европската Унија. Додека примерокот во конкретниот случај би зависел од пристапот и анализата на која се потпира самото истражување и нормално со тоа да се стигне до целта на истражувањето, односно до висинската точка што е поставена како репер и предмет на истражување во овој докторски проект.

4. **Анализа, резултати и дискусија**

Од направената широко опфатена анализа на разни извори што се користеле при изработката на докторскиот проект, може да се изведе констатација за прашањата што се однесуваат на општата цел, теоретските цели, експликацијата, научното откритие и научната прогностика.

Главната идеја на истражувањето е дека преговорите со Европската Унија (ЕУ) имаат позитивно влијание на државите учеснички во процесот, специфично во однос на стабилни институции, решавање на спорови и развој на заеднички европски идентитет. Анализата детално даде одговор и резултат во следните проблематики и тоа:

- а) Земјите од Западен Балкан што учествуваат во преговорите со ЕУ ќе доживеат еволуција во институционалните структури, со воспоставување стабилни институции според стандардите на ЕУ.
- б) Земјите вклучени во преговорите со ЕУ ќе бидат ефикасни во решавањето на билатерални спорови, придонесувајќи кон регионална стабилност.
- в) Преговорите со ЕУ ќе придонесат за формирање заеднички европски идентитет меѓу учесниците.
- г) Земјите учеснички ќе се среќаваат со предизвици за време на преговорите, но успешните резултати ќе ги поддржат во ефикасно навигирање на предизвиците и искористување на можностите.
- д) Компаративната анализа на искуствата на различни нации во преговорите со ЕУ ќе покаже варијации во резултатите засновани на контекстуални фактори и национални приоритети.
- ѓ) Резултатите од преговорите со ЕУ ќе влијаат на јавната перцепција во земјите учеснички, со позитивни перцепции поврзани со зголемено национално единство и кохезија.
- е) Државите со стабилни институции што излегуваат од преговорите со ЕУ ќе покажат поголем капацитет за спречување конфликти и управување со кризи.

Во иднина постои потреба секоја од овие области потполно засебно да се истражува за да се стигне до зголемен степен на запознавање со позитивните и негативните страни во секоја од нив, за да се насочиме кон следната цел на истражувањето, која како предмет на истражување би го имала разрешувањето на оние делови во кои се јавуваат проблеми, нивно итно решавање како би се зајакнала општата цел на овој проблем, што е и своевидна сугестија поврзана со интерпретацијата на емпириските податоци и анализите во наведената област.

5. Заклучок

Истражувањето го разгледува влијанието на преговорите со Европската Унија (ЕУ) врз земјите од Западен Балкан. Главната идеја е дека овие преговори имаат трансформативен карактер, позитивно влијаејќи на стабилноста на институциите, решавањето спорови и формирањето заеднички европски идентитет. Истражувањето ги обработува различни аспекти, вклучувајќи еволуција на институциите, ефикасно решавање спорови, формирање идентитет и управување со предизвици. Во целост, преговорите со ЕУ имаат лонгитудинално влијание врз земјите учеснички и креираат основа за подобро меѓународно соработување и заедничко идентитетско чувство.

Ова истражување открива дека преговорите со Европската Унија не само што придонесуваат за интеграцијата на земјите од Западен Балкан во ЕУ, туку и ги обликуваат нивните институции, регулативи и идентитет. Преку анализа на искуствата на различни држави, истражувањето истакнува дека преговарачкиот процес има големо влијание врз регионалната стабилност и меѓудржавните односи.

Истражувајќи го долгорочното влијание на преговорите врз стабилните институции, решавањето спорови и формирањето идентитет, истражувањето придонесува за социјалната благосостојба на нациите учеснички. Стабилните институции и ефективни механизми за решавање конфликти се од суштинско значење за одржлив општествен развој и кохезија. Истражувањето придонесува за социјална оправданост преку испитување на културната размена и разбирање што се случува за време на преговорите. Овој аспект од студијата има импликации за промовирање толеранција, рушење на стереотипите и поттикнување чувство на соработка и солидарност меѓу различните европски држави.

Накратко, научните и општествените оправдувања за истражувањето лежат во решавањето на празнината во постоечката литература, унапредувањето на теоретското разбирање, примената на различни методологии, информирањето на одлуките за политиките, зајакнувањето на јавната свест, придонесот за формирање на европскиот идентитет, влијание врз глобалната дипломатија и со оглед на долгорочните општествени импликации од резултатите од преговорите. Истражувањето има за цел да биде и академски и општествено релевантно, обезбедувајќи сознанија што може да придонесат за позитивни општествени промени.

Благодарност

Во оваа прилика ја изразувам неизмерната благодарност кон мојата фамилија, која несебично и пожртвувано ја поддржа мојата посветеност и ангажираност во овој процес и истовремено беа моја потпора и инспирација. Вашата поддршка и разбирање беа неизмерни во секој чекор од овој процес.

Користена литература

а) Трудови во списанија

- Bieber, F., & Daskalovski, Z. (2019). *Understanding the Western Balkans: Historical Contexts, Developments, and Prospects*. Routledge
- Cuculoska, I. (2020). "THE SCOPE OF APPLICATION OF THE CHARTER'S RIGHT TO GOOD ADMINISTRATION OF THE EUROPEAN UNION". *Journal of Liberty and International Affairs* 3 (3):20-28. <https://e-jlia.com/index.php/jlia/article/view/103>
- European Commission. (2020). *Western Balkans Economic Reform Programmes 2020*. Retrieved from [link].
- Karadzovski, M., Ilik, G. and Adamczyk, A. "The Informative Component of the Macedonian Public Administration as an Immanent Part of the Euro-Integrative Process", Published Online by the Institute for Research and European Studies at www.e-jlia.com, *Journal of Liberty and International Affairs*, Volume 5, Number 2, September 2019
- Karadzovski, M. "The High Level Accession Dialogue for Macedonia: Advantages and Disadvantages", Published Online by the Institute for Research and European Studies at www.e-jlia.com, *Journal of Liberty and International Affairs*, Volume 1, Number 1, 2015
- Milosavljevic, I. R. (2022). The EU's *raison d'état* in the Western Balkans: Can the new enlargement methodology help? DoI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2203391R>
- Outeda, C. C. (2022). EU Enlargement Policy Towards the Western Balkans: State Actors, Interests and Strategies DOI: 10.2478/eustu-2022-0059
- Tocci, N. (2017). The EU's Unfinished Business: Western Balkans and Turkey. IAI Papers, 17(24).
- Vujačić, I., & Cvrkota, I. (2020). EU Enlargement to the Western Balkans: Perspectives of the Region. *Montenegrin Journal of Economics*, 16(2), 7-18.
- Zahariev, Z., & Nikolov, M. (2018). The European Union and the Western Balkans: Examining the Prospect of Enlargement

б) Книги

- Малколм Н.Шо, VI издание, *Меѓународно право*.
- Тумановски, Д. (2002). *Меѓународни договори на Република Македонија Скопје*.
- Тоновски, Ѓ. (2006). *Европски Универзитет-РМ, Скопје: Факултет за правно-политички науки, Меѓународни организации – Приказ – Скопје*.
- Тоновски, Ѓ. (2008). *Современа меѓународна заедница: Скопје*.
- Фрчковски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В. (1995). *Меѓународно јавно право: Министерство за наука на РМ*.
- Џејмс П. Малдун Јуниор, Џоен Фагот Авиел, Ричард Рејганои Ерл Саливен, Второ издание, *Мултилатералната дипломатија и обединетите нации денес*.
- Böttger, K. and Maugeais, D. (2021): "Countering the Rule of Law Backsliding in the Western Balkans", ÖgfE Policy Brief, No 11 (Accessed 15 November 2021).
- Ruge, M. (2021) "Six Principles to Guide EU Action in the Western Balkans", IAI Commentaries, Rome: Istituto Affari Internazionali.

г) Законодавство: акти и прописи

- Работен документ на службите на комисијата, Извештај за Северна Македонија за 2023 година, Брисел, 08.11.2023, <https://www.sep.gov.mk/page/?id=1117>

Стратегија за реформа на јавната администрација 2023 – 2030

со Акциски план 2023 – 2026,

https://ener.gov.mk/PublicDocuments/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%80%D1%82%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%A0%D0%88%D0%90%202023-2030%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%80%D1%82_id=47_version=2.docx

Стратегију Реформе јавне управе у републици србији за период од 2021. До 2030.

Године,

[https://www.pravno-informacioni-](https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/42/1/reg)

[sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/42/1/reg](https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/42/1/reg)

Strategija reforme javne uprave 2022-2026 sa AP 2022-2024,

<https://www.gov.me/dokumenta/823842f4-2ffd-4a0d-936e-c1b00c669115>

STRATEŠKI OKVIR ZA REFORMU JAVNE UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI

2018–2022., [https://www.adsfbih.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=c7bb5200-](https://www.adsfbih.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=c7bb5200-75b9-4cee-acfd-a4e09e6160e6)

[75b9-4cee-acfd-a4e09e6160e6](https://www.adsfbih.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=c7bb5200-75b9-4cee-acfd-a4e09e6160e6)

CROSSCUTTING PUBLIC ADMINISTRATION REFORM STRATEGY 2015 – 2020,

[https://www.dap.gov.al/images/DokumentaStrategjik/PAR_Strategy_2015-](https://www.dap.gov.al/images/DokumentaStrategjik/PAR_Strategy_2015-2020_English.pdf)

[2020_English.pdf](https://www.dap.gov.al/images/DokumentaStrategjik/PAR_Strategy_2015-2020_English.pdf)

д) Интернет-извори

[https://izvoz.mk/%D1%88%D1%82%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B8-%D1%83%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA/;](https://izvoz.mk/%D1%88%D1%82%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B8-%D1%83%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA/)

[https://publications.europa.eu/resource/cellar/0be1e0e2-9aa6-11e6-](https://publications.europa.eu/resource/cellar/0be1e0e2-9aa6-11e6-868c01aa75ed71a10001.03/DOC_1)

[868c01aa75ed71a10001.03/DOC_1](https://publications.europa.eu/resource/cellar/0be1e0e2-9aa6-11e6-868c01aa75ed71a10001.03/DOC_1)

<https://guides.loc.gov/balkan-studies>

<https://racin.mk/vesti/debati-za-evropa-kakva-uloga-ima-zapaden-balkan-vo-zaednichka-evropska-idnina/>

<https://epi.org.mk/post/15755>

<https://www.sobranie.mk/dokumenti-rm-eu.nspx>

https://www.sobranie.mk/2016-2020-eu-vesti-ns_article-samit-eu-zapaden-balkan.nspx

<https://www.mfa.gov.mk/mk/page/26/post/3494/osmani-od-shpanija-proshiruvanjeto-na-eu-so-drzhavite-od-zapaden-balkan-e-vrven-bezbednosn-interes-za-eu>

<https://www.sep.gov.mk/page/?id=13>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/republic-north-macedonia/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/bosnia-herzegovina/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/montenegro/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/albania/>

<https://cutt.ly/RuPKaXD>

<https://cutt.ly/kuPUVnu>

<https://www.epc.eu/en/Publications/EU-enlargement-to-the-Western-Bal>

<http://www.oecd.org>

<https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/eu-integracije/politicki-odnosi-srbije-i-eu>

<https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/world/20180126STO94113/prosirenje-kako-zemlje-pristupaju-eu-u>

<https://dialoguebih.net/index.php/articles/nepovjerljivi-balkanci-gaje-nove-nade-za-ulazak-u-eu>

[u-eu](https://dialoguebih.net/index.php/articles/nepovjerljivi-balkanci-gaje-nove-nade-za-ulazak-u-eu)

<https://euractiv.mondo.rs/politika/a5856/Ana-Brnabic-o-evropskom-putu-Srbije.html>

https://archive.europa.ba/?page_id=484

<https://www.kuvendikosoves.org/srb/proces-integracije-u-evropskoj-uniji/>